

RÜDIGER VON KRAUS

NOBILI ȘI ARTIZANI

O istorie neștiută
a sașilor din Transilvania

Traducere din limba engleză de Ioana Filat

Text memorialistic inedit

de Erhard von Kraus

Postfață de Filip-Lucian Iorga

CORINT
BOOKS

—2018—

PREFAȚA AUTORULUI

Thomas, întâiul von Kraus, ar fi avut o herghelie de cai de paradă, pe care ar fi adus-o la Viena, pe timpul împăratului Leopold I. Căii i-ar fi plăcut atât de mult împăratului, în timpul paradei, încât Thomas i-ar fi dăruit împăratului, fapt care l-ar fi determinat pe Leopold să-l înobileze pe Thomas. O altă versiune asupra înobilării, care circula în familie, era că primul von Kraus ar fi fost un cizmar care i-ar fi furnizat sandalele împărătesei Maria Tereza. Această a doua versiune, care se propagă în unele ramuri ale familiei din tată în fiu, ar fi fost ușor de verificat (și de demontat) dacă toți membrii familiei ar fi avut acces la arborele genealogic pe care Erhard von Kraus îl întocmise, la Codlea, în urmă cu câteva decenii. De fapt, membrii familiei nu prea erau interesați de istoria acesteia, așa că arborele nu a avut mare circulație în familie, cu toate că Erhard nu a ascuns deloc faptul că l-a întocmit. Din acest arbore reieșea clar că primul cizmar din familie s-a născut în 1812, deci după moartea împărătesei, în 1780. Nu la fel de simplă era verificarea poveștii cu herghelia, care circulă până în zilele noastre în alte ramuri ale familiei.

Primul indiciu că povestea hergheliei n-ar fi fost adevărată l-am primit citind romanul *Cocoșul decapitat* (*Der geköpfte Hahn*) al lui Eginald Schlattner, în 1998. Acolo, autorul vorbește despre o familie von Kraus din Făgăraș. La scrisoarea mea, în care îi adresam întrebarea dacă știe mai mult despre familia mea decât a scris în carte, Eginald mi-a răspuns că nu, și că puținul pe care îl știe îl datorează unei doamne Haupt, a cărei adresă mi-a dat-o. Foarte amabila doamnă Haupt mi-a răspuns, de la Nürnberg, că primul von Kraus a fost înnobilit pentru „vitejie în fața dușmanului” (*Tapferkeit vor dem Feinde*). Hm, deci nici vorbă de vreo herghelie. Cu câțiva ani mai devreme făcusem, de altfel, rost, de la un unchi, tot din Germania, de o copie a actului de înnobilitare și de traducerea lui din latină în germană. Cam uitasem de această copie, dar acum interesul îmi crescuse. Din păcate, traducerea nu îmi satisfăcea curiozitatea, fiindcă motivul înnobilării era indicat vag, ca fiind „pentru fapte de credință săvârșite de sus-numitul supus în slujba Înaltei noastre Case Regale de Austria, în mai multe prilejuri, momente și locuri, pe care acesta le va înnoi și înmulți neîndoios.”

În orice caz, povestea hergheliei datorită împăratului nu se potrivea prea bine, mai veridică părea vitejia în fața dușmanului.

Cam la acest stadiu al cunoașterii trecutului familiei mele ajunsesem când, în 2012, am început să urmez cursuri de istorie la Universitatea Harvard din Cambridge, Massachusetts. Știam că nu vreau să mor înainte de a fi încercat să-mi satisfac dorința de a studia istorie. Douăzeci și trei de ani petrecusem până atunci lucrând la consolidarea firmei Addex Inc., care m-a ajutat să cumpăr

case, să plătesc studiile celor doi băieți și să asigur, pentru soția mea, Roxana, și pentru mine, un venit pe viață. Ferească Dumnezeu de intrarea în bucluc a firmei, înainte s-o vindem. Pentru oameni maturi, Harvard oferă, începând din anii 1920, cursuri la care ai acces fără a trebui să treci un examen de admitere. Calitatea cursurilor e aceeași cu a celor din restul universității. Poți să urmezi câte cursuri vrei. Numai dacă vrei să obții un titlu academic, trebuie să iei anumite cursuri, dintre care și unul foarte dificil, care trebuie promovat cu cel puțin un B (A este cea mai bună notă, iar cu F rămâi repetent) și care constituie admiterea în programul și specialitatea dorite. Primul curs pe care l-am ales a fost despre Conferința din februarie 1945, de la Yalta, și părți din lucrarea de sfârșit pentru acest curs le găsiți și în această carte. În 2015 terminasem cu brio cursurile necesare pentru un Master în istorie. Mai trebuia să scriu teza de master, care începe cu o propunere de 30 de pagini, în care descrii despre ce vrei să vorbești în teză. În pregătirea propunerii, școala îți repartizează un consilier dintre cadrele didactice, care te ajută să scrii propunerea și, după ce o consideră demnă, te ajută să găsești un director de teză, care trebuie să fie un profesor universitar (*Full Professor*). Consilierul meu a fost lectorul Dr. Donald Ostrowski, care mi-a mărturisit ca eram cel de-al 756-lea client al său.

Am avut norocul, sau ghinionul, ca propunerea mea să trezească interesul profesorului Charles S. Maier, unul dintre cei mai respectați istorici din catedra Harvardului, și care mi-a devenit director de teză. Ghinion, fiindcă m-a lăsat să scriu două proiecte complete, fiecare de peste o sută de pagini, privind ambiguitatea noțiunii

de noblețe la sașii din Transilvania, ca să ajungem, în cele din urmă, la concluzia că era mai bine să scriu numai despre istoria familiei mele. Și aici am dat puțin chix la început, când am pomenit cele două legende despre caii oferiți cadou lui Leopold și despre sandalele Mariei Te-reza. Pentru profesor, aceste legende nu aveau semnifica-ție pentru o lucrare științifică. Noroc, fiindcă am învățat enorm din acest exercițiu care m-a făcut să calific metoda didactică a profesorului cam așa: „să fiu lăsat să greșesc, ca să reușesc” (*letting me fail in order to succeed*). După ce m-a felicitat și mi-a dat un A pentru lucrare, m-a rugat să mă adrez lui cu Charles (sau Charley, la alegere). Ne-am împrietenit.

O cu totul altă atitudine față de legendele de familie are coordonatorul colecției *Istorie cu blazon*, Filip-Lucian Iorga, care m-a invitat să public în România cartea mea despre istoria familiei von Kraus. El m-a încurajat și să amintesc legendele în versiunea românească, ceea ce am și făcut în această prefață. Amândurora, și profesorului Charles Maier, și lui Filip Iorga, le mulțumesc mult pentru îndrumările fără de care această carte n-ar fi fost posibilă.

Mai sunt câteva persoane fără de care cartea n-ar fi existat. O toamnă întreagă și luna decembrie 2016 soția mea, Roxana, m-a eliberat de orice altă grijă, ca să pot să mă concentrez pe definitivarea lucrării. Cu Erhard, pe care l-am amintit deja, am petrecut trei zile minunate la Raubling, în Bavaria, timp în care mi-a povestit multe detalii despre ramura din Codlea a familiei. Cartea lui despre grădinăritul din Codlea o citez în cartea de față. Dar și mai important, el a compus, pe baza unui început făcut de învățătoarea Rosa von Kraus, cel mai complet

arbore genealogic al familiei, grație căruia am putut avea la îndemână toate datele de naștere și de moarte ale strămoșilor mei. O săptămână am petrecut în Künzelsau, Baden-Württemberg, la familia Theurer. Cornelia Theurer și Barbara Proksch, împreună cu mama ei, Traudl Proksch, în vârstă de 101 ani, cu verișoara și mătușa Corneliei, din Tübingen, toate descendente ale ramurii făgărășene, despre care mi-au oferit mare parte din materialul citat. De mare valoare a fost o copie pe care o aveau a unui studiu din 1972, realizat de Karl Friedrich, istoric din Făgăraș, despre familia noastră. Acest studiu a fost sponsorizat de codleanul Ernst von Kraus, care emigrase câțiva ani mai devreme în Germania, la Stuttgart, unde deschisese o agenție de publicitate de succes, care i-a permis să cheltuiască ceva bani pentru a afla amănunte din trecutul familiei. Ernst este și cel care a reușit să scoată originalul actului de înnobilare din România și să-l aducă făgărășanului Friedrich von Kraus, care se stabilise în Gütersloh, Nord-Rhein Westfalen, după prizonieratul, ca soldat german, în Anglia. Friedrich era descendentul căruia, după regulile familiei, îi revenea dreptul la documentul original. Acest document se află astăzi în posesia fiului său, Friedrich-Wilhelm, care s-a mutat la Bielefeld, nu departe de Gütersloh. Cornelia Theurer a făcut și traducerea în germană a lucrării, foarte necesară pentru majoritatea familiei, stabilită în Germania.

Mulțumesc mult și Ioanei Filat, pentru traducerea în limba română, care are un sunet special, grație utilizării cuvintelor potrivite pentru epocile cuprinse în carte.

INTRODUCERE

Despre mica nobilime europeană în general s-a scris destul de puțin până acum, iar despre o anume familie situată la periferia geografică a Europei nu s-a scris aproape nimic. În cazul nostru, această periferie nu desemnează doar localizarea familiei pe meleagurile din *Dracula* lui Bram Stoker, ci și contextul particular în care s-a aflat familia săsească von Kraus, înconjurată pe de o parte de maghiari puși pe zâzanie și, pe de altă parte, de români ajunși, din foști iobagi, stăpânii Transilvaniei.

Trei sferturi din sașii din Ardeal au deținut, chiar de la începuturi — secolele XII-XIII —, un statut propice forțelor de nivelare socială. În *Königsboden* — teritoriile conferite acestora de monarhi — privilegiile sașilor înnobilați de conducătorii Transilvaniei au fost limitate de aceste forțe.

Familia von Kraus își are începuturile în 1702, în rândurile sașilor stabiliți în afara acestor *Königsboden* — teritoriile din Transilvania cu un sistem feudal —, ceea ce le-a permis să-și exercite toate privilegiile inerente titlului nobiliar. Peste mai bine de un secol, un membru al

familiei și-a stabilit ramura într-o localitate care ținea de sistemul legislativ din Königsboden. Aceste legi speciale au fost înlocuite, în cele din urmă, de legile impuse de cele trei state — Austria, Ungaria și România — care s-au succedat la conducerea Transilvaniei de-a lungul celor trei secole și jumătate de istorie a familiei noastre.

Acesta este contextul istoric mai larg în care voi urmări o seamă de membri ai familiei von Kraus care și-au lăsat amprenta personală. Cele șase părți ale relatării — fiecare având între trei și cinci capitole — se succed în ordine cronologică, întreruptă de secvențe retrospective sau anticipative, cu scopul de a da coerență și o anumită structură narațiunii și de a dezvolta personajele.

Prima și cea mai scurtă dintre părți prezintă concursul de împrejurări istorice care a declanșat reperarea existenței familiei din Făgăraș pe radarul istoriei. Fără înnobilarea lui Thomas nu ar fi existat nicio diplomă de înnobilitare¹ — primul document păstrat, folosit și interpretat de familie în diverse moduri, de-a lungul anilor.

Modestul titlu nobiliar conferit de împăratul Leopold I al Sfântului Imperiu Roman lui Thomas Kraus nu l-a îmbogățit pe acesta din urmă peste noapte. De aceea, în partea a doua, vom explora cel mai plauzibil scenariu prin care Thomas și urmașii săi direcți au reușit să-și coreleze noul statut la nevoia de a se întreține material. În absența informațiilor certe, în acest capitol a trebuit să recurgem la „speculații”, printre care se numără și cauza înnobilitării.

La aproximativ un secol de la dobândirea titlului nobiliar, un membru al familiei a lansat o nouă ramură

¹ Vezi Anexa 1.

genealogică și o nouă ocupație de familie, în localitatea Codlea (Zeiden) din apropiere. Așadar, partea a treia a trebuit să includă o secțiune retrospectivă, care să prezinte statutul comunității săsești din Königsboden, teritoriu de care aparține și Codlea. Tot în partea a treia, o a treia ocupație meșteșugărească, probabil cea mai de succes, devine o afacere de familie. În final se relatează începutul Primului Război Mondial și efectele sale asupra familiei.

Consolidarea grădinăritului — noua afacere a familiei din Codlea — și disoluția ramurii genealogice din Făgăraș constituie subiectul celei de-a patra părți. Odată cu integrarea Transilvaniei în teritoriul României, după Primul Război Mondial, dimensiunea etnică a familiei a ieșit în evidență. Încheierea acestei părți este o nouă relatare de război, privind participarea familiei la cel de-al Doilea Război Mondial.

Spre deosebire de consecințele etnice relativ minore ale Primului Război Mondial, al Doilea Război Mondial a declanșat schimbări politice drastice. Partea a cincea analizează începutul alienării sașilor de noua ordine politică și reacția acestora, sub forma emigrării în masă, inițial redusă, iar mai târziu explozivă, în momentul în care nevoia de lichidități a României comuniste i-a preschimbat într-un bun de export. Membrii familiei au luat parte, în diverse moduri, la această emigrare în masă, în principal către Germania și Austria.

Unul dintre reprezentanții familiei von Kraus, împreună cu partenera sa de viață, și-au ales America drept destinație țintă. Este vorba chiar despre autorul acestor rânduri. Ultima parte a cărții prezintă contextul politic

care a permis emigrarea acestora din România, precum și asimilarea lor în stilul de viață american. Ultimele trei capitole sunt dedicate celor doi fii ai noștri și modului în care aceștia au fructificat din plin perspectivele oferite de țara de adopție.

CUPRINS

PREFAȚA AUTORULUI de Rüdiger von Kraus	5
INTRODUCERE	II
CAPITOLUL I. Cum și-a dobândit o familie de sași titlul nobiliar: Thomas Kraus și Bătălia de la Zenta	15
1. Un concurs de împerejurări din 1663	15
2. Bătălia de la Zenta.	19
3. Thomas Kraus și societatea din Făgăraș	24
CAPITOLUL II. Un concurs de contrarii: Un artizan nobil.	34
1. Tăbăcăria ca afacere de familie	34
2. Primul post al lui Thomas după Zenta și viitorul afacerii de familie	38
3. Înnobilarea	44
4. Nașterea naționalismului maghiar	46
5. De ce și-a închis porțile tăbăcăria familiei.	50
CAPITOLUL III. Noi începuturi. Ramura din Codlea și noul meșteșug	52
1. Modificarea succesiunii testamentare creează o nouă ramură a familiei.	52
2. Apogeul puterii politice a sașilor. Brukenthal și reformele habsburgice	55
3. Thomas von Kraus din a șasea generație. Începuturile ramurii din Codlea.	59
4. Thomas von Kraus III.	62
5. Primul Război Mondial.	74

CAPITOLUL IV. Consolidarea afacerii horticole din Codlea și dizolvarea ramurii din Făgăraș	79
1. Alipirea la România, cu implicațiile sale etno-politice	79
2. Năpăstuita ramură din Făgăraș	82
3. Diversificarea meseriilor	86
4. Al Doilea Război Mondial: familia von Kraus și armata germană.	92
 CAPITOLUL V. Istoria se abate de la cursul ei firesc.	 109
1. România ca pion politic. Churchill și Stalin îi hotărăsc soarta.	109
2. Sovietizarea României. Un sistem străin familiei von Kraus și sașilor în general	112
3. Exodul sașilor. Cum a procedat familia von Kraus	120
4. Dimensiunea economică a exodului. Familia von Kraus ca produs de export.	124
5. Generația postbelică. Toată familia von Kraus alege Occidentul.	128
 CAPITOLUL VI. Ramura americană a familiei von Kraus	 133
1. Cum am ajuns în America. Un concurs de aparențe și un prieten.	133
2. Țara tuturor posibilităților.	135
3. Brian von Kraus.	142
4. Lee von Kraus	150
5. Fiii von Kraus și Generația „Xennials”.	154
 CONCLUZII	 157
 BIBLIOGRAFIE	 159
 ANEXE	
1. Diploma de înnobilitare.	165
2. Fașii <i>von</i> de Rüdiger von Kraus	167
3. Amintirile lui Erhard von Kraus	173
4. Arbori genealogici ai familiei von Kraus	178
 POSTFAȚĂ de Filip-Lucian Iorga	 181